

Hetlesaken

Av statsadvokat NILS PARELIUS.

Ved det norske Stortings enstemmige beslutning av 3. mars 1959 ble Ole M. Hetle tilkjent en billighetserstatning av statskassen på kr. 50.000 foruten et beløp på kr. 5.000 årlig så lenge han lever.

Med dette har Hetlesaken fått sin endelige avslutning, etter over 50 års forløp. Ingen annen norsk straffesak har i den grad påkalt almenhetens interesse, og ingen straffedom har vært så omstridt. Det tør derfor være av interesse å trekke frem hovedpunktene i saken. En lang rekke detaljer som tildels har spilt stor rolle under saken, vil det her føre for vidt å gå inn på.

Gårdbruker *Henrik Andreassen Helle* ble funnet død på Hetleseteren i Sunnfjord søndag den 19. august 1906. Han var sist sett i live fredag den 17. august, da han for første gang hadde slått gresset på en slåtteteig (et engstykke) som han var blitt tilkjent etter en prosess med naboen *Mikal Gjertsen Helle*. Liket lå på maven med ansiktet ned i bløt myrjord ved et vannsig. I ansiktet var det noen overfladiske sår.

De som oppdaget liket, fant forholdet så mistenkelig at de besluttet ikke å røre det, hvorefter de budsendte lensmannen. Tanken om drap meldte seg straks, og mistanken rettet seg fra første stund mot avdødes nabo gårdbruker *Mikal Helle*. Det var kjent i bygden at det på grunn av prosessen om slåtteteigen hadde hersket uvennskap mellom *Henrik* og *Mikal*, og at sistnevnte hadde latt falle truende ord mot *Henrik*. *Mikal* og hans sønner hadde også oppholdt seg i nærheten av det sted hvor *Henrik* sist var sett i live.

Den 23. august ble det holdt rettslig likskue med obduksjon på Hetleseteren, med distriktslege *Rasmus Bergh* og praktiserende lege *Alf Harlem* som sakkyndige. Legenes erklæring av 25. s. mnd. hadde følgende konklusjon:

- „1) Nogen naturlig dødsårsag kan ikke paavises.
- 2) De foreliggende ydre beskadigelser paa venstre ansigts-halvdel kan ikke tænkes direkte at have medført døden. De beskrevne skrammer — navnlig de i panden — kan tænkes oppstaaede ved fald mod en haard gjenstand.
- 3) Derimod findes tegn paa kvælning, men forinden den kemiske undersøgelses resultat foreligger, kan intet med bestemthed udtales om dødsårsagen.“

Den 5. november s. å. avga de sakkyndige slik tilleggserklæring:

„Da der i ligdele fra *Henrik Andreassen Helle* ikke er paavist stryknin, der under de forhaandenværende omstendigheter her kunde tænkes at have fremkaldt de fundne kvælningstegn, sluttet:

at *Henrik Andreassen Helle* er kvalt i mudder, som han fandtes at have indaandet.“

På spørsmål fra påtalemyndigheten og forhørsdommeren uttalte de sakkyndige bl. a. at „afdøde ikke kan antages at have faaet døden i den stilling, hvor liget fandtes, idet dødsstivheden antages at være inntraadt forinden han kom i denne stilling.“ De uttalte videre at likets unaturlige stilling, særlig det oppkrøkede hofteparti, støttet formodningen fra flere vitner om at avdøde etter at døden var inntrådt, men inden dødsstivhet var inntrådt (i det minste fullstendig dødsstivhet) var blitt transportert på hesterygg.¹⁾

Det er på det rene at obduksjonsbeskrivelsen var mangelfull, noe som senere kom til å spille en rolle for angrepene på dommen.

Det ble foretatt en meget omfattende etterforskning, hvorunder ca. 100 personer ble avhørt, dels utenrettslig, dels rettslig. Det lyktes ikke å finne noen øyenvitner til hvordan Henrik Hefle var kommet avdage. Men en rekke indisier syntes å peke mot *Mikal Hefle* og hans to sønner *Ole* (19 år) og *Mathæus Robert* (16 år) som forvoldere av Henriks død. Disse benektet imidlertid et hvert kjennskap til saken.

Den 28. desember 1906 ble det reist siktelse mot disse tre for drap på Henrik Hefle. De ble pågrepet 11. januar 1907 og satt i varetekt-fengsel.

Den 11. februar 1907 sendte statsadvokaten (*Otto Lund*) saken til Riksadvokaten med innstilling, hvori det bl. a. heter: „Forudsat at et drap foreligger, taler vistnok ogsaa meget for at antage, at drapet er forøvet af de sigtede eller nogen af dem . . . Paa den anden side foreligger efter min mening andre omstændigheder, der egnede til at svække mistanken mod de sigtede.“ Han konkluderte med å foreslå saken henlagt etter bevisets stilling.

Riksadvokaten ba innhentet en rekke ytterligere opplysninger fra de sakkyndige. Dette ble gjort, og saken med de sakkyndiges tilleggs-erklæring sendt Riksadvokaten. Statsadvokatembetet var da overtatt av Lunds etterfølger statsadvokat *Einar Bræin* som i sin påtegning av 4. april ga sin tilslutning til statsadvokat Lunds innstilling, „idet der ikke antages at foreligge tilstrækkeligt bevis til at begrunde tiltale mod de sigtede.“

Riksadvokaten anmodet den 12. april 1907 Den Rettsmedisinske Kommisjon om å uttale seg om dødsårsaken og omstendighetene i forbindelse med dødsfallet. På kommisjonens vegne avga professor dr. *Hagbart Strøm* og professor dr. *Francis Harbitz* en erklæring som hadde følgende hovedpunkter:

„Da Henrik Andreassen Hefle var en kraftig mand i sin bedste alder, da det ikke er bragt paa det rene, at han tidligere har lidt av nogen sykdom, og da obduktionen heller ikke bragte for dagen nogen sygelig forandring, som kunde forklare pludselig indtrædende død, finder vi *ingen holdepunkter for antagelsen af en naturlig dødsårsag* (som kunde have medført fald med deraf betingede læsioner i ansigtet og en tilfældig kvælningsdød) . . .“

¹⁾ Obduksjonserklæringen og tilleggserklæringene er inntatt i Den Rettsmedisinske Kommissions Beretning for 1910 s. 22—28 og 30—36.

„Et ulykkestilfælde i og for sig uden forbindelse med forudgående sygdom — nærmest da bestående i et fald med stød mod hårde gjenstande, en heraf betinget bevidstløshed og eventuelt kvælningsdød — forekommer os også *uantageligt* når man tager i betragtning det sted og den stilling, hvori liget fandtes, samt ogsaa de ganske talrige og ikke ubetydelige læsioner i ansigtet, der vanskelig finder sin forklaring blot ved et enkelt fald.

Døden antager vi maa være indtraadt pludselig, og dødsårsagen antager vi er voldelig. Læsionerne i ansigtet kan ikke paa tilfredsstillende maade forklare dødens indtræden...“

„Den sandsynlige dødsårsag maa efter obduktionsfundet antages at være *kvælningsdød*. Det vigtigste tegn herpaa er paaavisningen av sandkorn i luftrøret, hvilket ikke paa tilfredsstillende maade kan forklares anderledes end ved indaandning; derimod mangler flere af de sædvanlige kvælningsfænomene....“ (uthevelsene fra erklæringen)²⁾

Den 23. april 1907 ga så Riksadvokaten statsadvokaten ordre om å reise tiltale mot Mikal Hetle og hans sønner Ole og Mathæus Robert etter strl. § 233

„for antagelig fredag den 17. august 1906 i Indre Holmedal i Søndfjord at have formentlig ved kvælning forvoldt gaardbruker Henrik Andreassen Hetles død eller medvirket dertil.“

Tiltalebeslutningen ble utferdiget 1. mai 1907 helt overensstemmende med dette.

Saken ble behandlet ved Bergenhus lagmannsrett i Bergen i dagene 10.—26. juli 1907. Det ble avhørt 78 vitner og 3 sakkyndige, og det ble foretatt åstedsbefaring på Hetleseteren, hvor 18 av vitnene var tilstede. Forsvarer var høyesterettsadvokat Knud Knudsen.

Det ble forelagt retten spørsmål i overensstemmelse med tiltalebeslutningen, altså om forsettlig drap. Videre ble det stillet tilleggs-spørsmål om overlegg. For Mikal og sønnen Oles vedkommende ble begge spørsmål besvart med ja, men spørsmålet om drap for Mathæus' vedkommende ble besvart med nei.³⁾ Ved rettens dom av 26. juli 1907 ble Mikal Hetle for forbrytelse mot strl. § 233, 2. ledd dømt til fengsel på livstid. Ole Hetle ble ved samme dom for forbrytelse mot strl. § 233, 2. ledd jfr. § 58 idømt fengsel i 10 år.

Etter at Riksadvokaten var gjort kjent med dommen, skrev han 5. august 1907 slik til statsadvokaten:

„I skrivelse til Dem af 9. f. md. tillod jeg mig at meddele Dem, at jeg kun under sterke tvil havde reist tiltale mod Mikal, Ole og Mathæus Hetle, idet beviset, saaledes som det forelaa i sagens dokumenter, ikke forekom mig at være tilstrekkelig til at begrunde de tiltaltes fældelse og at tiltalen var reist dels i forventning om yderligere bevisligheter og dels av hensyn til sagens

²⁾ Inntatt i Den Retsmedicinske Kommissions Beretning for 1910 s. 38—40.

³⁾ I et brev til statsadvokaten opplyste rettsskriveren på grunnlag av en samtale med en av lagrettemennene at Mikal og Ole ble funnet skyldig med 9 mot 1 stemme og at Mathæus ble frifunnet med 6 mot 4 stemmer.

betydning, der ønskeliggjorde dens prøvelse ved domstolene. Jeg tilføiede derhos, at saafremt der ikke fremkom yderligere bevismomenter av vegt, vilde efter min mening fældelse af de tiltalte ikke være forsvarlig, hvorfor jeg henstillede til Dem under nævnte forutsetning ikke alene ikke at tilraade lagretten at erklære de tiltalte skyldige, men endog at lade min anførte opfatning av beviset komme til orde.

Det er mig imidlertid nu muntlig meddelt, hvad ogsaa avis-referater af sagsbehandlingen i Bergensaviser synes at bekrefte, at hr. statsadvokaten i Deres foredrag for lagretten har udtalt som Deres overbevisning, at de tiltalte var skyldige og at beviset for de tiltaltes skyld maatte ansees fyldestgjørende.

Saafremt denne meddelelse er rigtig, tør jeg anmode om hr. statsadvokatens redegjørelse for, hvilke „nye bevismomenter av vegt“ der er fremkommet under den siden tiltalebeslutningens udfærdigelse passerede sagsbehandling.“

Statsadvokatens svar har jeg ikke kunnet finne i dokumentene, men blandt disse finnes en uttalelse om saken som riksadvokat *Kjerschow* har gitt *Tidens Tegn* 4. april 1930. Han uttaler der bl. a. at statsadvokat Bræin under selve hovedforhandlingen kom til den overbevisning at de tiltalte var skyldige, og sier i denne forbindelse: „Blandt andet virket vidneprovet fra den rettsmedisinsk sakkyndige professor Harbitz overmåde sterkt.“ Han nevner videre at dommen bygger på indisier og fortsetter: „.... jeg har hele tiden ment at disse indicier ikke var overveldende sterke.“

Det har vært reist skarp kritikk mot påtalemyndighetens befattning med saken, således av høyesterettsadvokat *J. B. Hjort*, som har behandlet *Hetlesaken* i sin bok „Justismord“. Han skriver bl. a.:

„Hvis påtalemyndigheten efter moden overveielse ikke er overbevist om at siktede er skyldig, plikter påtalemyndigheten selv å henlegge saken.... Istedenfor nu å fa det selvstendige standpunkt å henlegge saken, veltet påtalemyndigheten ansvaret over på lagretten, og så gikk det til påtalemyndighetens egen forferdelse galt.“

og videre:

„Den første feil som ble gjort var således påtalemyndighetens egen. Den hadde ikke lov til å reise en sak den selv tvilte på og så gjøre hva den kunne for å få de tiltalte dømt, for derefter å legge skylden på lagretten. Dette chansen spill ledet til domfellelsen i 1907, en domfellelse som det tok 35 år å rette på og med ødeleggelse av to menneskers liv som resultat.“⁴⁾

Advokat *Hjort* bygger her på uttalelser som forfatteren *Hans Seland* hevder at riksadvokat *Kjerschow* hadde latt falle til ham høsten 1907.⁵⁾ Derimot har *Hjort* åpenbart ikke hatt kjennskap til den ovenfor citerte skrivelse fra Riksadvokaten til statsadvokaten av 5. august 1907.

Det må innrømmes at kritikken er beføyet når det gjelder utfer-

⁴⁾ *J. B. Hjort*: Justismord. Oslo 1952 s. 164.

⁵⁾ *Hjort* 1. c. s. 163 og *Hans Seland*: Hetlesaka som gjekk i 40 år. Noregs raraste rettssak. Oslo 1947 s. 59—60, jfr. s. 9—10.

digelsen av tiltalen. Etter den praksis som påtalemyndigheten følger i dag, er det i hvert fall utvilsomt at tiltale ikke ville bli reist på det grunnlag riksadvokat Kjerschow anfører. Hjort er derimot ikke oppmerksom på at riksadvokaten hadde instruert statsadvokaten om å nedlegge påstand om frifinnelse hvis der ikke fremkom nye beviser av vekt under hovedforhandlingen. Forholdet var imidlertid at bevisførselen i retten overbeviste statsadvokaten om de tiltaltes skyld, slik at han fant det som sin plikt å henstille til lagretten å svare ja på spørsmålene.⁶⁾

Bevisene under hovedforhandlingen kan deles i 4 grupper:

1. *De tiltaltes forklaringer.* Alle tre benektet ethvert kjennskap til omstendighetene i forbindelse med Henrik Hetles død.
2. *Vitneforklaringene.* Ikke noen av de 78 vitner hadde sett at Henrik Hetle ble overfalt og drept. Øyenvitner fantes således ikke. Det ble derimot trukket frem en rekke indisier av større eller mindre vekt. Her skal kort nevnes enkelte av de indisier som synes å ha spilt størst rolle:

uvenskap mellom Henrik og Mikal Hetle på grunn av tvist om en slåtteteig, og *trusler* som Mikal i den anledning hadde fremført overfor Henrik,

forklaringer om *likets unaturlige stilling* da det ble funnet, særlig den „unaturlige armstilling“ og „det oppkrøkede hofteparti“,

spor som kunne tyde på at en kamp hadde fundet sted ved seterveien et stykke sør for seteren (det såkalte „nye spor“), og i sammenheng med dette antagelsen av at drapsmennene hadde *transportert* liket derfra og til funnstedet, antagelig på hesteryggen,

plasingen av avdødes redskaper, som syntes å utelukke at han var snublet og falt,

lyder eller rop som var blitt hørt om kvelden fredag 17. august.

3. *Åstedsbefaringen.*

4. *De sakkyndiges forklaring.* Som sakkyndig møtte professor dr. Francis Harbitz, distriktslege Rasmus Bergh og kjemiker Hans Landmark. Professor Harbitz tilstillet Den Rettsmedisinske Kommisjon et referat av sin uttalelse i lagmannsretten, hvor han oppsummerte sin konklusjon slik:

„Jeg kom således til det resultat, at afdøde maatte være død en *voldsom død ved andens haand*, at der m. a. o. forelaa et drab.“

Forsvareren pekte på at professor Harbitz bygget på andres obduksjonsforretning og at denne var ufullstendig. Hertil repli-

⁶⁾ Et bilde av saken slik som den forelå under hovedforhandlingen får en ved å lese en uttalelse som statsadvokat Bræin ga til Riksadvokaten 22/1 1914. Den er inntatt i statsadvokat Kaare Moes artikkel: Hetlesaken, i Nordisk Kriminalteknisk Tidsskrift 1942 s. 141—143.

serte professoren at det riktignok var visse mangler ved obduksjonsberetningen, men at disse måtte sies å være uten større betydning.

Saken avstedkom en omfattende pressediskjusion, med innlegg bl. a. fra forfatteren *Hans Seland*⁷⁾, *Arne Garborg*⁸⁾, overlege *Johan Scharffenberg*⁹⁾, redaktør *Johs. Lavik*¹⁰⁾, høyesterettsadvokat *Ludvig Meyer*¹¹⁾ m. fl. som alle stilte seg kritisk til dommens riktighet.¹²⁾ Sakens rettsmedisinske side ble gjort til gjenstand for en bred diskusjon i Tidsskrift for Den norske lægeforening.¹³⁾ Det kan også være grunn til å nevne to artikler i Aftenposten i des. 1913, forfattet av tidligere statsadvokat, da sorenskriver, *Otto Lund*. Han ga her uttrykk for at han fryktet at folkeopinionen i bygden hadde suggerert vitnene til skade for de tiltalte. Han hadde særskilt vanskelig for å forstå hvorledes man kunne bli overbevist om at det forelå *overlagt* drap, og det for begges vedkommende. Han reiste spørsmålet om ikke påtalemyndigheten burde foranledige Mikal Hetle benådet.

Ole Hetle ble løslatt på prøve 7. januar 1914. Mikal Hetle ble etter ansøkning fra herredsstyret benådet ved kgl. res. av 14. mai 1914 (løslatt 16/5). Han avgikk ved døden 7. juni 1930.

Saken har vært søkt gjenopptatt i alt 4 ganger: i 1909, i 1911, i 1913 og i 1931. De 3 første gjenopptagelsesbegjæringer bygget dels på at det var avgitt falske vitnesforklaringer, dels på at det var fremkommet nye opplysninger om avdødes helbred som kunne tyde på hjertedød og endelig på at de sakkyndige på vesentlige punkter hadde tatt feil i sine vurderinger. Disse begjæringer må antas å være avslått med rette.

Omkring 1930 blusset pressediskusjonen om saken opp igjen, bl. a. med innlegg av *Hans Seland* og prosekutor dr. med. *O. Berner*. I 3 artikler i Arbeiderbladet i juni-juli 1931 behandlet overlege *Scharffenberg* påny saken og anbefalte tilkallelse av utenlandske sakkyndige. Han betegnet dommen som „en av de dristigste indiciedommer som nogensinde er faldt i Norge“. Dagbladet for 25. september 1931 inneholdt et intervju med professor dr. jur. Nikolaus Gjelsvik, hvor denne ga uttrykk for at Mikal og Ole Hetle var uskyldig dømt og falt som offer for massesuggestion.

⁷⁾ Bergens Tidende og Gula Tidend 4/8 og 9/8 1907, Norske Intelligenssedler 12/8 1907, Syn og Segn 1913, s. 137 ff.

⁸⁾ Dagbladet 7/4 1909.

⁹⁾ Dagbladet 31/12 1908, jfr. Tidsskrift for Den norske lægeforening 1909 s. 849, 883, 970 og 1063.

¹⁰⁾ Gula Tidend 29/7 1907 og 30/8 1908.

¹¹⁾ Aftenposten 2/10 og 4/10 1909.

¹²⁾ Jfr. også dr. theol. *A. Chr. Bugge* i Ørebladet des. 1909 og en artikkelrekke av ingeniør *Johs. C. Bull* i Dagbladet, senere utgitt som brosjyre.

¹³⁾ Se nr. 19, 20, 22 og 24 for 1909 og nr. 2, 5, 6, 7 og 9 for 1910, nr. 15, 16 og 17 for 1932 og nr. 8 for 1933.

Det var først under behandlingen av den fjerde gjenopptagelsesbegjæring at saken kom i en avgjort annen stilling enn tidligere. Denne begjæring ble fremsatt av høyesterettsadvokat *Leif M. Michelsen*, som kort etter ble oppnevnt som offentlig forsvarer i saken.^{13a)} Det ble også denne gang påberopt tilsvarende grunner som ved de tidligere begjæring, og i løpet av 1932 ble mellom 2 og 300 personer avhørt. Men det ble hurtig klart at det avgjørende for spørsmålet om gjenopptagelse ville bli vurderingen av de rettsmedisinske erklæringer, idet de øvrige gjenopptagelsesgrunner neppe ville kunne føre frem. En rekke av Norges og Sveriges fremste rettsmedisinere fikk etter hvert befattning med saken, og det ble nedlagt et omfattende arbeide for å belyse de forskjellige problemer som kunne tenkes å være av betydning.

Som sakkyndige ble i første omgang oppnevnt professor *Francis Harbitz* og distriktslege *R. Bergh*. Videre ble prosektor dr. med. *O. Berner* oppnevnt og senere også professor dr. med. *Peter M. Holst* og professor dr. med. *Olav Hanssen*. Dr. Berner foretok omfattende eksperimenter angående dødsstivhet og transport av lik.

Saken ble deretter forelagt for den forsterkede rettsmedisinske kommisjon som for anledningen hadde følgende sammensetning: professor *P. Bull*, overlege *E. H. Hansteen* samt de ekstraordinære medlemmer professor *John Forssmann*, professor *Einar Sjøvall* og overlege *Kristen Andersen*. Kommisjonen avga 22. mars 1935 en fellesuttalelse samt en rekke særuttalelser fra de enkelte medlemmer. Etter at dr. med. *Gustaf Hultkvist*,¹⁴⁾ Stockholm, hadde avgitt uttalelse i saken, ble denne påny forelagt kommisjonen. Etter å ha befart åstedet, ga kommisjonen sin uttalelse den 23. august 1937. Den konkluderte slik:

„Kommisjonen gjentar enstemmig fullt ut sin tidligere uttalelse at der fra rettsmedisinsk synspunkt ikke foreligger tilstrekkelig grunn for den oppfatning at Henrik Hetles død er forårsaket av noen av annen person tilføyet ytre vold, men at det heller ikke kan utelukkes at sådan vold kan ha medvirket herved.“

Samtlige medlemmer med undtagelse av professor Bull vil dessuten uttale følgende:

„Visse observasjoner støtter den oppfatning at Henrik Hetle er død på det sted hvor hans lik ble funnet. Kommisjonen vil i denne henseende fremholde iakttagelsen av den tydeligvis i levende live inntrådte og ikke ringe neseblødning av hvilken der kunne konstateres spor på nevnte sted. Heller ikke er der noget i likets stilling som motsier den oppfatning at døden er inntrådt her.“

^{13a)} Etter Michelsens død i 1937 ble h.r.advokat *Hans Sevaldson* forsvarer.

¹⁴⁾ Jfr. hans artikkel: Kommentarer till uppsatsen „Hetlesaken“, i Nordisk Kriminalteknisk Tidsskrift 1943 s. 45—53 (tilsvar til statsadvokat *Kaare Moes* artikkel i l. c. 1942 s. 129—135 og 141—147).

Om dødsårsaken har medlemmerne uttalt seg i sine særvota. Disse er for omfattende til å referes i sin helhet. Her gjengis derfor bare konklusjonene:

Professor Bull uttalte: „Det må ansees godtgjort at Henrik Hetle er død ved kvelning.“

Overlege Hansteen: „Det må med sannsynlighet antas at hans død skyldes kvelning som umiddelbar dødsårsak.“

Overlege Kristen Andersen: „Henrik Hetles dødsårsak kan ikke med sikkerhet fastslås.“

De svenske medlemmene professorene J. Forssmann og E. Sjøvall avga en fellesuttalelse hvor det bl. a. heter: „Att orsaken till Henriks död icke låter sig med säkerhet bestämma, men at sannoligheten talar för at han i omtöcknat tillstånd (örske) kommit at krävas genom det för andingen hindersame läge, i hvilken han anträffats...“ De anførte videre at ørsknen kunne være forårsaket av fall mot marken (mot en sten), og at fallet kunne skyldes snubling, svimmelhet eller innvirkning av ytre vold.

Den sakkyndige *prosektor Berner* uttalte „at det synes mig rimeligst å tro at Henrik er død en hjertedød, men muligheten av en plutselig død av „ukjent årsak“ kan ingenlunde utelukkes.“

Dr. med. *Gustaf Hullkvist* uttalte seg i samme retning som Berner.

Professor dr. Harbitz og distriktslege Bergh fastholdt og utdypet sine tidligere uttalelser.

Saken ble deretter forelagt påtalemyndigheten til uttalelse. Statsadvokat *Carl Oppen Pedersen* avga 10. mars 1938 sin innstilling til Riksadvokaten. Innstillingen, som er på 288 maskinskrevne sider, gir en inngående og grundig fremstilling av hele saken. Etter å ha referert de nye rettsmedisinske uttalelser, anfører han:

„Forskjellen mellom Harbitz's vurdering og Den Rettsmedisinske Kommissjons vurdering av det rettsmedisinske materiale blir da alene den at Harbitz kom til det resultat at Henrik Hetle måtte antas å være død for annens hånd, mens Den Rettsmedisinske Kommissjon ikke finner at det foreligger tilstrekkelig rettsmedisinsk grunnlag for at døden er forårsaket av annen person tilføiet ytre vold, men at det på den annen side ikke kan utelukkes at sådan vold kan ha vært medvirkende.“

Og videre uttaler han:

„Efter nu å ha studert samtlige sakens dokumenter, føler jeg mig temmelig overbevist om at lagrettens kjennelse vilde blitt den samme om en slik sakkyndig uttalelse hadde foreligget.“

Han nevner deretter en del av de viktigste indisier og antar at lagretten ville kommet til det resultat

„at disse indisier sammenholdt med dette at døden ikke kunde antas å skyldes sykdom, men kvelning, hvor det ikke kunne utelukkes at ytre vold hadde spillet en rolle, var tilstrekkelig grunnlag for den kjennelse den avsa.“

Han peker videre på at lagretten i 1907 hadde kunnet bedømme bevisene med en ganske annen autoritet enn man kan gjøre 30 år

senere, og at kommisjonens uttalelser ikke var egnet til å bevirke frifinnelse eller anvendelse av en mildere straffebestemmelse. Sin vurdering oppsummerer han slik:

„Efter at jeg nu selv har studert sakens dokumenter så inngående som mulig og prøvet å sette mig inn i hver minste detalj, er jeg mere og mere blitt bestyrket i den opfatning at Mikael og Ole Hetle med rette er blitt kjent skyldig i å ha forvoldt Henrik Hettes død. Hvorvidt de også med rette er kjent skyldig i å ha handlet med overlegg, tør jeg derimot ikke ha noen formening om. I sakens dokumenter finnes ikke tilstrekkelige opplysninger til at man med føie kan gjøre sig op nogen bestemt mening derom.“

Riksadvokat *Sund* hadde imidlertid et noe annet syn på bevisene enn statsadvokaten, noe som han har gitt uttrykk for i sin skrivelse av 30. april 1938 til lagmannen i forbindelse med oversendelse av saken. Det heter her bl. a.:

„Jeg finder å burde uttale at jeg ikke efter gjennomgåelse av sakens akter sitter igjen med noen sikker overbevisning om at de domfældte er skyldige i å ha forvoldt Henrik Hettes død, og jeg må tillike uttale at jeg har vanskelig for å se hvilke kjennsgjerninger begrunner frifinnelse av den ene av de 3 tiltalte, mens de 2 felles, og endelig må jeg uttale at aktgjennomgåelsen ikke gir mig noget som helst brukbart holdepunkt for den antagelse at døden er fremkalt ved forsettlig og overlagt drap og ikke ved legemsfornærmelse med døden som uforsettlig følge eller en annen forbrydelse av en helt annen orden enn forsettlig og overlagt drap, men at indisier i samme grad kommer til sin rett om man antar legemsfornærmelse med døden til følge eller forsettlig drap. Og efter min erfaring av norsk føle- og handlemåte under primitive livsforhold taler indre grunner mere for det førstnevnte alternativ enn for drapsforsett, som forutsetter en lidenskaplighet og hemningsløshet, som man ikke venter å finne hos norske bønder.“

Efter å ha sammenholdt de sakkyndige erklæringer fra 1907 og 1935 og 1937, uttaler han:

„Selv om man kunde mene at denne divergens i virkeligheten ikke er så stor, når man gransker begrunnelsen for de avvikende resultater, er den betydningsfull fordi den gjelder et hovedpunkt i saken.“

Ved siden av spørsmålet om de nye sakkyndige uttalelser var egnet til å bevirke frifinnelse oppstod det også et straffeprosessuelt problem, nemlig om nye sakkyndige erklæringer i det hele kunne komme i betraktning som gjenopptagelsesgrunnlag. Den norske straffeprosslovs § 414 nr. 2 taler nemlig om „nye kjensgjerninger“ og „beviser“, og spørsmålet er om sakkyndige erklæringer overhodet går inn under disse betegnelser.

Ved Gulathing lagmannsretts beslutning av 9. desember 1939 ble gjenopptagelsesbegjæringen forkastet. Beslutningen ble påkjært av Ole Hetle. Nye erklæringer fra prosekutor Berner, dr. med. Hultkvist og professor Harbitz ble også oversendt utvalget. Berners erklæring

inneholdt bl. a. en redegjørelse for nye eksperimenter for å bringe på det rene forholdet med sandkornene som fantes i luftrøret hos Henrik Hetle.

Kjæremålet var ennå ikke avgjort da høyesterettsdommerne nedla sine embeter i desember 1940. Ved kjennelse av den kommisariske høyesteretts kjæremålsutvalg av 27. april 1942 ble saken besluttet gjenopptatt. Utvalget bestod av Mohr, Helseth og Selmer, og kjennelsen er inntatt i Norsk Retstidende 1942 side 247—260.

Kjæremålsutvalget var enig med lagmannsretten unntagen når det gjaldt vurderingen av de nye sakkyndige erklæringer. Utvalget fant for det første at de beste grunner talte for å anse nye sakkyndige erklæringer som nytt bevis. Utvalget var videre av den oppfatning at fellesuttalelsen fra den ekstraordinære rettsmedisinske kommisjon måtte betraktes som et slikt nytt bevis. Uttalelsen konkluderte slik: „At det ikke synes å foreligge tilstrekkelige grunner for den oppfatning at Henrik Hetles død er forårsaket av noen av annen person tilføyet ytre vold, men at det på den annen side ikke kan utelukkes at sådan vold kan ha medvirket herved.“ Mot dette måtte stilles professor Harbitz's uttalelse i lagmannsretten i 1907, som konkluderte: „Jeg kom således til det resultat at avdøde måtte være død en *voldsom død ved annens hånd* — at der med andre ord forelå et drap.“ Det forelå dengang ingen uttalelse fra sakkyndig hold som dro dette resultat i tvil, tvertom hadde den rettsmedisinske kommisjon (professorene Harbitz og Strøm) tidligere uttalt at „*dødsårsaken antar vi er volde- lig.*“

Sammenholdt med at dommen utelukkende bygget på indisier og at bevisene for fellelse i seg selv syntes svake, fant utvalget at fellesuttalelsen syntes egnet til å bevirke frifinnelse, slik at gjenopptagelse burde finne sted.

Hensett til at saken hadde vært sterkt omtvistet, og til det store arbeide som var nedlagt av jurister og leger for gjennom detaljundersøkelser å skaffe klarhet, fant utvalget at det kunne være naturlig å behandle de viktigste indisier i saken. Utvalget bemerker i denne forbindelse:

„Det må da imidlertid holdes for øye at indisier som kan ha stor betydning hvor det gjelder å utpeke en drapsmann blant de mulige sådanne, ikke har den samme vekt, ja godt kan være verdiløse, når det overhodet ikke er på det rene *om* drap har funnet sted.“

Denne betraktning fra utvalget synes innlysende riktig. Utvalget peker på at 3 av kommisjonens medlemmer samt den sakkyndige pro-sektor Berner er kommet til at Henrik Hetle sannsynligvis er død på det sted han ble funnet.

„Det er ikke utvalgets mening å veie de forskjellige sakkyndige mot hverandre, hverken kvalitativt eller kvantitativt, men det synes nokså klart at sakkyndige uttalelser av det innhold som her er referert er egnet til å bevirke frifinnelse, og for også å

se det fra lagmannsrettens synspunkt — vilde ha medført frifinnelse om de hadde foreligget for lagretten i 1907. Påtalemyndigheten vilde da iallfall prinsipalt måtte ha bygget på denne teori og en rekke av de sterkeste påberopte indisier, som armstillingen, det „oppkrøkede hofteparti“, „det nye spor“ osv. vilde miste sin verdi.“

Etter en detaljert gjennomgåelse av indisiene uttaler utvalget til slutt:

„Ved den avgjørelse som nu er truffet er selvsagt ikke tatt noe standpunkt til om Mikal Hetle og Ole Hetle er skyldige eller uskyldige. Heller ikke er det avgjort at den kjennelse som i sin tid falt er „uriktig“. Det er alene avgjort at de beviser som nu er lagt frem under gjenopptagelsessaken er av den art, at det må ansees sannsynlig at skyldkjennelsen ved en fornyet behandling ikke vil bli opprettholdt.“

J. B. Hjort har i sin bok „Justismord“ karakterisert kjennelsen som „saklig og velbegrunnet“ og finner at den „virker overbevisende“. ¹⁵⁾ Denne vurdering bør kunne gjøre krav på alminnelig tilslutning. Utvalget må antas å ha funnet frem til den riktige løsning både når det gjelder det prosessuelle spørsmål og vurderingen av sakens realitet. En kan vel også trygt si at tiltale overhodet ikke ville blitt reist om det hadde foreligget en uttalelse fra Den Rettsmedisinske Kommissjon svarende til fellesuttalelsen fra 1937.

Gulating lagmannsrett avsa den 7. april 1943 frifinnelsesdom uten hovedforhandling. Ved samme retts kjennelse av 26. juli 1944 ble Mikal Hetles arvinger og Ole Hetle tilkjent erstatning av det offentlige for økonomisk tap som følge av utholdt varetekts- og straffefengsel med henholdsvis kr. 58.330.— og kr. 4.869.— med renter.

Høsten 1945 reiste Justisdepartementet spørsmålet om å søke saken gjenopptatt i henhold til Restitusjonsanordningen av 17. august s. å., under henvisning til at frifinnelsesdommen var avsagt på grunnlag av en kjennelse av det nazistiske kjæremålsutvalg. Riksadvokaten uttalte i denne anledning at han ikke antok at det var grunnlag for gjenopptagelse, idet kjennelsen ikke kunne sees å være påvirket av politiske hensyn. Han fant heller ikke at det forelå grunn til å begjære gjenopptagelse. Den endelige beslutning om å henlegge saken ble truffet av Riksadvokaten 15. mai 1946.

Som en vil ha sett, har saken i årenes løp vært gjort til gjenstand for en bred offentlig debatt gjennom avis- og tidsskriftartikler. Forfatteren *Hans Seland*, en av de ivrigste forkjempere for sakens gjenopptagelse, utga i 1947 boken „Hetlesaka som gikk i 40 år. Noreg raraste rettssak“. Fremstillingen er sterkt polemisk, preget som den er av forfatterens harme over det han anser som et åpenbart justismord.

¹⁵⁾ *Hjort*: l. c. s. 183, 160.

Foran er allerede nevnt *J. B. Hjorts* fremstilling i „Justismord“, hvor han forøvrig uttaler at saken kanskje ikke kan ansees som et justismord ut fra den definisjon han har gitt i innledningen til boken. Men „en „miscarriage of justice“ er den i all fall“, fortsetter han.¹⁶⁾

Endelig kan det også være grunn til å nevne at saken har inspirert et betydelig skjønnlitterært verk, nemlig *Inge Krokann's* „Blodrøter“ — „en roman om mindreverdssfølelse og massesuggestion, om misunnelse og nattsvart autoritetstro — og om et derav følgende justismord“, for å citere litteraturhistorikeren dr. philos. Philip Houm.¹⁷⁾ Det er tydelig at boken for en stor del bygger på Hetlesaken, selv om den øyensynlig ikke er ment som noe juridisk innlegg. Da boken utkom i 1936, ga den imidlertid anledning til en rekke angrep på forfatteren. Professor dr. med. P. Bull, medlem av den ekstraordinære rettsmedisinske kommisjon, dro i en artikkel i *Tidens Tegn* skarpt til felts mot boken, som han stemplet som et skjevt og urettferdig partsinnlegg. I et tilsvaer pekte forfatteren Sigurd Christiansen på at boken som helhet ikke var noen nøkkelroman om Hetlesaken, men et verk som hadde gyldighet langt utover den enkelte sak.¹⁸⁾

Skal man i få ord søke å gi en sluttvurdering av saken, må den bli omtrent slik:

Hvordan Henrik Hetle kom avdage, vil vel alltid vedbli å være en uløst gåte. Om døden skyldtes hjertesvikt, „ukjent årsak“, ulykkestilfelle eller voldsforbrytelse i en eller annen form, vil alt sammen være hypoteser med større eller mindre sannsynlighetsgrad. Men man må kunne slå fast at Mikal og Ole Hetle ble dømt for drap på et grunnlag som senere viste seg å svikte. Slik som det rettsmedisinske spørsmål ble opplyst gjennom de sakkyndige erklæringer i 1930 årene, må gjenopptagelsesbeslutningen og frifinnelsesdommen ansees som den eneste riktige utgang på saken. Stortingets beslutning om å yte billighetserstatning til Ole Hetle er den naturlige konsekvens av frifinnelsesdommen.

Nils Parelius.

Sakens dokumenter beror i Statsarkivet i Bergen.

¹⁶⁾ *Hjort*: l. c. 185, 186.

¹⁷⁾ *Philip Houm*: Norsk Litteraturhistorie. Norges Litteratur fra 1914 til 1950-årene. Oslo 1955 s. 227.

¹⁸⁾ *Houm* l. c. s. 228. — Jfr. også *Harald Beyer*: Norsk Litteraturhistorie. Oslo 1952 s. 438 hvor det anføres: „Et verdifullt folkepsykologisk verk er „Blodrøter“ (1936), som har emne fra den uhyggelige men psykologisk interessante Hetlesaken.“